

ФІЛОСОФІЯ

УДК 347.85–049.5

DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.42.170276>

Данильян Олег Геннадійович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

e-mail: odana@i.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5308-4664>

Дзьобань Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

e-mail: a_dzeban@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2075-7508>

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКОВОГО ОСВОЄННЯ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

У статті аналізується проблема формування імперативу експлікації людської активності в космічному просторі. Доводиться думка, що нормативно-правова база регламентації людської діяльності у космічному просторі потребує ґрунтовного опрацювання. Основні проблеми, продуковані освоєнням космосу, несуть не тільки потенційні вигоди, але й глобальні загрози та ризики існуванню людської цивілізації. Продемонстровано зміст стратегії з освоєння космічного простору з огляду на неklasичну парадигму філософії та епістемології, які суттєво делегітимізують зміст сучасних етико-аксіологічних принципів. Пошук стратегій правового забезпечення безпекового розвитку цивілізації в контексті освоєння космосу здійснено в межах восьми сформульованих трендів (делімітація космосу, запобі-

гання мілітаризації, екологічні проблеми освоєння космосу, ресурсоспроможність космосу тощо)

Ключові слова: космічне право, питання безпеки, освоєння космосу, космічний туризм, міжнародний правовий договір, аерокосмічні екологічні технології.

Постановка проблеми. Сучасна історія людства знаменується мотиваційною трансгресивною стратегією. Постмодерністські інтенції культури, філософії, мистецтва якісно по-новому описують необхідність та феноменологію переходу за межі, подолання онтологічних кордонів та ліній демаркації. На такий спосіб сприйняття та розуміння світу не в останню чергу вплинув факт виходу людини за межі своєї планетарної лакуни. Такий прорив передбачає фокусування сприйняття та можливість осмислення людства як цілого, унітарного явища, не розділеного етнічними, політичними, соціокультурними диференціаціями. Крім того, вихід у космічний простір став цілком реальною можливістю знайти та встановити сенс та стратегію спільної діяльності людства, можливістю нівелювання внутрішніх конфліктів та протистоянь. Але питання загального імперативу поведінки людської спільноти у стратегіях освоєння космосу є проблематичним за своїм характером. Про це свідчить ціла низка міжнародних договорів та правових актів, що за останні кілька десятиліть ухвалено міжнародними організаціями та урядами передових країн світу.

Інший рівень проблематики філософського осмислення освоєння космосу людством полягає не лише в етичній та юридичній площині, але й в, умовно зазначимо, феноменологічній перспективі. Зрозуміло, що легітимізовані історико-культурним досвідом усталені імперативи поведінки формуються протягом тривалого проміжку часу та за умови залучення цілого спектра об'єктивних та суб'єктивних чинників: природних, географічних, соціальних, звичаєво-побутових тощо. Спрогнозувати, які саме чинники впливатимуть на формування імперативу поведінки людини в космічному просторі є надзвичайно складним завданням. Так, відсутня інформаційна база, яка б розкривала вплив на свідомість та поведінку людини зміни просторово-часових зв'язків, вплив відсутності магнітного поля, відсутності зміни дня та ночі як чинника біологічних ритмів тощо. Тому передбачити якою буде поведінка людини в цих незвичайних умовах також складно.

Наступним суперечливим моментом освоєння космосу є формування нового розуміння хаосу. І в цьому аспекті має місце певна суперечність. Адже, з одного боку, з античної філософської традиції бере свій початок розуміння космосу як втілення порядку та гармонії, а з іншого – при більш детальному наближенні освоєння космосу є процесом непередбачуваним та хаотичним. Тому обґрунтованою є позиція філософії постмодерну стосовно розуміння

світу як хаосмосу, динаміки організаційно-структурних та ентропійних процесів. Зрозуміло, що таке розуміння світу суттєво впливає на ментальні конструкції сприйняття та аналізу дійсності. Постає закономірне питання: наскільки людство як світова планетарна спільнота готове до подолання меж обжитого простору? Зрозуміло, що здійснювати стратегію розширення меж присутності людини в космосі необхідно із врахуванням набутих фундаментальних знань про будову світу, із виваженою політикою регламентації людської активності, легітимізованою світовою спільнотою. Цей досвід зіткнення з принципово незнайомим, непередбачуваним космічним простором небезпечно будувати на основі міфологем про першопрохідців, чи піонерів, що героїчно долають лінію горизонту людського буття. Логіка цього міфу становить уявлення про можливість підкорення природи. Але передовий досвід аналітики наслідків науково-технічного процесу застерігає від подібної необачної мотивації. Відповідно, загальна стратегія освоєння космічного простору має ґрунтуватися на чіткому інваріантному знанні універсальних законів Всесвіту та відповідно до сталих, історично сформованих імперативів людської поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному науковому дискурсі проблематика безпекового освоєння космічного простору стає достатньо актуальною. Це пов'язане з тим, що освоєння космосу несе не тільки потенційні вигоди, але й глобальні загрози та ризики існуванню людської цивілізації. Космос є незнайомим, непередбачуваним простором, тому наукові дослідження, присвячені його освоєнню, є багатоаспектними та поліметодологічними. Саме тому дослідники, які займаються обґрунтуванням стратегії безпекового освоєння космічного простору, використовують філософські, правові, етичні, технологічні та інформаційні підходи. Серед цих дослідників, на нашу думку, найбільш обґрунтованими є підходи, ідеї П. Глісона, Т. Іде, С. Конрада, Ю. Кричевського, К. Лейба, М. Найяка, Н. Пітера, Г. Соріака, Г. Сахаєва, Дж. Уолша, Ш. Чандрашекара, Ю. Шемшученка та ін. [1–13]. Отже, аналіз наукової літератури з даної проблематики, виокремлення недостатньо розроблених аспектів проблематики безпекового освоєння космічного простору стали підґрунтям для формулювання мети дослідження.

Так, **метою статті** є спроба осмислення підходів до правового забезпечення безпекової стратегії розвитку цивілізації в контексті освоєння космосу, яку пропонується здійснити в межах восьми сформульованих трендів (делімітація космосу, запобігання мілітаризації, екологічні проблеми освоєння космосу, ресурсоспроможність космосу тощо).

Виклад основного матеріалу. З огляду на вищезазначене доцільним є поділ загального контексту філософської аналітики проблеми освоєння космосу на два окремих проблемних поля. Перше з них будемо вважати абстрактно-

науковим. Його метою, на нашу думку, є дослідження космосу як нового рівня наукового та технологічного пізнання, проектування та апробація принципово нових стратегем реалізації людської активності, дослідження джерел розширення межі знань та досвіду.

Інший аспект проблеми слід вважати праксеологічним. Його зміст полягає у використанні ресурсів Всесвіту, можливості комунікації, навігації та планетарного контролю. Цей ресурс значно підвищує можливі ризики та технології впливу в контексті світової геополітики. Очевидним прикладом цього твердження можна вважати окремі територіальні претензії щодо прав власності на поверхню Місяця.

Якщо абстрактно-науковий рівень проблеми освоєння космосу є швидше спекулятивним за своїм характером, то праксеологічний контекст, з одного боку, потребує критичного осмислення та нагальних рішень, а з іншого – містить необхідний емпіричний базис для дослідження, принаймні у вигляді численних нормативно-правових актів, які регламентують цей різновид діяльності.

Отже, проаналізуємо праксеологічні аргументи необхідності освоєння космічного простору.

По-перше, необхідність освоєння космосу зумовлена масштабним зростанням чисельності населення планети. Тому є всі підстави вважати реалізацію цієї стратегії умовою якщо не виживання, то принаймні стабільності існування та розвитку людства.

По-друге, достатньо однозначною є позиція про початок космічної експансії, але побудувати адекватну спекулятивну модель можливих та необхідних меж цієї активності вкрай складно. Відповідно, питання формування імперативів, які б упорядковували та зорієнтовували свободу експлікації людської активності, є всі підстави вважати нагальним та терміновим.

По-третє, адаптація людини до якісно нового та невідомого космічного простору передбачає цілий комплекс невизначених питань біологічного, соціального, політичного та морального рівнів. З огляду на це постає проблема верифікації та концептуалізації тих детермінаційних чинників, що становлять зміст алгоритму діяльності людства в космосі.

Отже, необхідність обґрунтування цілісного та несуперечливого світоглядного комплексу, на якому має бути опрацьовано зміст стратегії з освоєння космічного простору з огляду на некласичну парадигму філософії та епістемології, що суттєво делегітимізують зміст етико-аксіологічних принципів, є ще одним аргументом на користь дослідження проблеми. Відповідно, дотримуючись загальної логіки сучасних досліджень, вихідним принципом аналітики будь-якої проблеми є емпіричний, прагматичний або праксеологічний контекст.

З огляду на зазначені вище аргументи, зауважимо такі важливі, на наш погляд, аспекти. Історія освоєння космосу людством є мізерною в контексті земної цивілізації. Проте можливі ресурси та ризики, пов'язані з успіхом цієї кампанії, викликають значний інтерес країн усього світу і не тільки космічних держав. Тому логічно, що основна нормативно-правова база регламентації активності з освоєння космосу впроваджується за технологією резолюції Генеральної Асамблеї ООН, а саме: Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження і використання космічного простору (1963); Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла (1967); Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір (1968); Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (1972); Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (1975); Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (1979); Принципи безпосереднього телевізійного мовлення (1982); Принципи дистанційного зондування Землі (1986); Принципи використання ядерних джерел енергії в космічному просторі (1992) тощо [1, с. 120].

Показово, що Комітет з космосу, штаб-квартира якого розташована і працює у Відні, містить два підкомітети: науково-технічний та правовий. Найважливішими проблемами, обговорюваними юридичним підкомітетом останніми роками, були такі: статус та імплементація міжнародних договорів ООН стосовно космосу; збір та аналітика діяльності урядових та інших міжнародних організацій у сфері космічного права; проблема делімітації космічного простору, техніки та правовий статус використання геостаціонарної орбіти й міжнародного використання електрозв'язку; специфіка узгодження міжнародних договорів із окремими національними системами законодавства; проблема використання ядерної енергії в космічному масштабі; питання прав власності на рухоме майно в космічному просторі; питання захисту навколишнього середовища, регламентація сфер впливу та відповідальності. Отже, науково-технічні проблеми освоєння космосу тісно пов'язані із політико-правовими аспектами діяльності людини.

У сучасних дослідженнях безпекові проблеми освоєння космосу та можливості космічного права в їх врегулюванні переважно розглядаються крізь призму низки трендів [2]. Здійснимо їх експлікацію в межах цієї статті:

1. *Проблема делімітації космічного та повітряного просторів.* З одного боку, космічний простір є надбанням усього людства, а з іншого – є маркованим кордонами національних держав, як повітряний простір, несанкціоноване перетинання якого може призвести до трагічних наслідків. Так, М. Найяк (M. Nayak) зазначає, що «Повітряні сили, зокрема Космічне командування

військово-повітряних сил (AFSPC), стикаються з таким викликом, якого вони не бачили раніше: у найближчому майбутньому оскаржуване, погіршене космічне середовище в будь-який рік може переродитися на повне поле битви. Військово-розвідувальне космічне відомство США має бути готовим не просто реагувати, а домінувати» [3, с. 169].

Інший автор, Шандра Чандрашеккар (Schandra Chandrashekar), наводить такі міркування: «Низка подій, особливо протягом останнього десятиліття, викликають занепокоєння стосовно того, чи буде ця позиція адекватною, щоб упоратися з викликами для Індії як нової космічної сили. Роль космосу і космічних активів виступають як ключові компоненти глобальної архітектури безпеки, яка включає як цивільне, так і військове використання космосу» [4, с. 135].

Тому питання делімітації космічного простору є актуальним для всього світу, як передових космічних держав, так і урядів тих країн, що останнім часом демонструють амбіції в освоєнні космічного простору, а виражена політика та послідовна стратегія імплементації цього завдання є нагально важливими і для збереження хиткого миру на нашій планеті, і для розбудови справедливого порядку освоєння космосу всіма країнами.

2. *Проблема запобігання мілітаризації космічного простору.* У відповідних міжнародних документах міститься заборона використання ядерної зброї та зброї масового знищення. Але спектр смертоносних засобів, вигаданих людством, надзвичайно широкий. Тому є потреба узгодження на міжнародному геополітичному рівні цілковитої та беззастережної відмови від засобів прояву агресії. Відомий дослідник Г. Саріак (G. Sariak) формулює проблему мілітаризації космосу таким чином: «Космос завжди був мілітаризованим, а ті, хто вважає, що він буде підтримуватися як притулок у міжнародних відносинах, мають нереалістичні очікування. Для того щоб усунути аспекти дилеми безпеки, які виникають у зв'язку з пасивною та активною військовою космічною технологією, існує потреба в більшому співробітництві та можливості доступу до космосу для некосмічних держав. Характер космічної технології подвійного використання ускладнює визначення того, чи існує відвертий стабілізуючий чи дестабілізуючий ефект від цієї технології. Певні застосування мирних/пасивних військових космічних технологій і навіть комерційні або цивільні космічні ресурси, які стабілізують міжнародні відносини, можуть зазіхати на мілітаризацію космосу, ненавмисно призводячи до дестабілізації міжнародних відносин» [5, с. 61].

Тому питання сучасної астрополітики викликають значний інтерес як з боку безпосередніх зацікавлених сторін, так і з боку теоретиків та дослідників цієї проблеми. Так, Патрік К. Глісон (Patrick K. Gleeson) наголошує: «Протягом останніх п'ятнадцяти-двадцяти років технологічно розвинені держави та їхні

збройні сили все більше покладалися на космічні системи для підтримки своїх стратегічних цілей у всьому спектрі державної діяльності. Фінансові та комунікаційні системи в розвиненому світі сильно залежать від космічних систем. Військові сили використовують як комерційні, так і військові супутникові системи для прогнозування погоди, дистанційного зондування, навігації, націлювання та передачі величезної кількості комунікаційних даних, необхідних для сучасного ведення бою» [6, с. 116]. Але напрацьована нормативно-правова база потребує деталізації та конкретизації загальних концептуальних положень. Отже, застосування сили в космічному просторі є глобальною загрозою для людської цивілізації. І саме цей беззаперечний факт має бути покладено в основу загальнопланетарного імперативу в освоєнні космосу, а не політичні, національні, імперські або колоніалістські амбіції.

3. *Екологічні аспекти космічної діяльності.* Автори зазначають, що в космічному просторі наразі перебуває близько 8 тис. артефактів людської діяльності. Така значна кількість об'єктів формує проблему налагодження їхньої безпечної взаємодії та подальшої утилізації. Так, наприклад, Тобіас Іде (Tobias Ide) робить спробу опрацювати концепцію екологічної світобудови. На його думку, дискурсивно-аналітична просторова теорія формує таке уявлення про навколишнє середовище, в якому всі явища та процеси тісно пов'язані [7]. Дійсно, саме тому детермінаційні зв'язки загальної світобудови не просто локалізують простір, а обґрунтовують категоричний характер відповідальності людини. Разом з тим, як зазначає Сергій Кричевський (Sergey Krichevsky), існує значний потенціал екологізації за рахунок переходу до екологічних (чистих, «зелених») технологій, проте він використовується вкрай неефективно через застарілі правил гри й недостатні стимули [8, с. 80].

Дійсно, екологічні проблеми космосу для мешканців Землі віднесені до переліку футурологічних, маючи на порядку денному такі проблеми, як глобальне потепління тощо. Разом із тим маємо цілком реальний досвід: екологія починає часто нагадувати про себе тоді, коли вже запізно здійснювати превентивні заходи. С. Кричевський (Krichevsky) у своїх останніх дослідженнях підкреслює, що екологічні проблеми, пов'язані із безпековим виміром освоєння космосу, для свого успішного рішення мають перебувати в центрі саме філософських досліджень: «Для успішного вирішення актуальних проблем сучасної космонавтики та просторового майбутнього людства всі науково-технічні заходи повинні корелювати з філософською рефлексією та міждисциплінарною експертизою нових проєктів і космічних технологій, спрямованих на їх вивчення та модифікацію, включаючи реалії Землі» [9, с. 94].

4. *Проблема власності на ділянках Місяця, Марса та інших природних космічних об'єктів.* Поверхня Землі стає затісною для людства, тому територіальні ресурси природного супутника нашої планети та інших космічних

об'єктів цікавлять і бізнесменів, і політиків світу. Низка авторів прагнуть змодельовати реалізацію цих проектів у майбутньому, але в результаті їхній прогноз невтішний: «У даний час важко спрогнозувати, чи буде це мирною колонізацією, чи воєнним конфліктом між країнами, що беруть участь у перегонах. Це фактично залежить від низки факторів, включаючи тенденції міжнародних відносин, що превалюватимуть на межі XXI і XXII століть (реалізм проти ліберального інституціоналізму), стану міжнародного публічного права, кількості природних ресурсів на Землі, функціонування міжнародних організацій (ООН або нова організація, що займатиметься дослідженням космосу) та роль органів влади (тобто підрозділів, що впливають на міжнародну думку завдяки їхнім досягненням або індивідуальному внеску в освоєння космосу). Мирна колонізація Марса, заснована на спільних підприємствах, тобто будівництво нових орбітальних станцій, співпраця астронавтів із освоєнням космосу, безумовно, здається найбільш бажаним сценарієм. Найгірша версія, з іншого боку – це воєнний конфлікт, викликаний необхідністю пошуку природних ресурсів або такий, що є результатом нової холодної війни, яка може виникнути між Сполученими Штатами, Російською Федерацією, Китайською Народною Республікою і, можливо, іншими новими силами, наприклад Бразилією та Індією. Можна не виключити можливість того, що поразка і приниження однієї зі сторін у космічному конфлікті і ворожість можуть врешті-решт перетворитися на військові дії на Землі» [2, с. 35]. І попередня історія людської цивілізації, і сучасний її стан свідчать про те, що космос є тією невивченою сферою, яка здатна примножити глобальні проблеми людства. Тому, згідно з давно відомою точкою зору, ті, хто не вчать уроки історії, мають усі підстави повторити їх у своїй сучасній і майбутній практиці.

5. Економічний розвиток космосу і космічний туризм. Ця галузь є вельми перспективною та інвестиційно привабливою. Заможні громадяни світу готові витратити значні ресурси аби здобути нових вражень. Туризм, як сфера бізнесу, передбачає гарантії високого безпекового рівня активності клієнтів. Яким чином можливо забезпечити його в малодослідженому космічному просторі складно уявити, тому дослідники моделюють різні варіанти, або сценарії освоєння космосу і в контексті питання космічного туризму зокрема. Ґрунтовну аналітику цієї проблеми здійснює Карл Лейб (Karl Leib), і найперше, що цікавить автора в цьому аспекті, є саме безпекові питання: «Космос має тенденцію продукувати орієнтоване на майбутнє мислення і часто страждає від тенденції передбачати грандіозні досягнення лише за горизонтом. Проте економічний розвиток космосу у формі видобутку корисних копалин і туризму в найближчому майбутньому стає все більш імовірним. Безпосередня роль урядів у цих досягненнях залежить від галузі; новаторська індустрія

космічного туризму може вимагати трохи більше, аніж режим безпеки, аналогічний режиму комерційних авіалайнерів. Проте видобуток корисних копалин у космосі вимагатиме встановлення чітких прав власності і, отже, реконфігурації існуючого міжнародного правового режиму для космосу. Як державна практика, так і міжнародне право повинні розвиватися, щоб врахувати ці нові реалії в межах існуючої сфери державного суверенітету» [10, с. 2].

Автор аналізує кілька можливих сценаріїв такої діяльності. Перший із запропонованих варіантів є всі підстави називати стихійним, або незбалансованим: держави та компанії можуть вирішити не чекати на формально забезпечені права і розпочати економічну діяльність. Другий сценарій передбачає формальний або неформальний розділ Місяця через двосторонні переговори або узгодження «космічними державами». Ці держави, ймовірно, включатимуть як мінімум існуючі та виникаючі космічні сили: Сполучені Штати, Росію, Китай, країни Європейського космічного агентства, Японію, Індію, Канаду, Бразилію, Індонезію та Південну Корею. Третій варіант передбачає здійснити режим розвитку Місяця, передбачений Угодою про Місяць. Він вважається найбільш стабільним та виваженим, але скептики та опоненти вбачають у ньому загрозу гегемонії супердержав, зокрема США [10, с. 15–16]. Отже, питання реалізації територіальних претензій щодо поверхні природних космічних об'єктів потребує пильної уваги та зважених політичних рішень.

6. *Телекомунікаційні технології*. Інтеграція та глобалізація сучасного світу в загальнолюдську цивілізацію неможлива без актуального розвитку телекомунікаційних технологій. Космічні супутники, дистанційне зондування землі, космічна метеорологія – усі ці ресурси без перебільшення потужно впливові і саме ця потужність впливу потребує збалансування в контексті хиткої міжнародної політики. Так, Ніколас Пітер (Nicolas Peter) зауважує: «Прямим наслідком вищезазначеної інтернаціоналізації та глобалізації космічних суб'єктів за останнє десятиліття є стрімке зростання загальних угод за останні шість років. Основні сфери співпраці між цивільними космічними агентствами полягають у застосуванні космосу (крім космічних телекомунікацій) і в науках про космос» [11, с. 147]. Також дослідник обґрунтовує основні магістральні лінії міжнародного співробітництва в освоєнні космічного простору з огляду на значну роль телекомунікаційних технологій [11, с. 153]. Відповідно, складна система світової геополітики набуває особливого значення в мало дослідженому космічному просторі.

7. *Медичні та біологічні дослідження*. Відомо, що перебування людини в космічному просторі значно розширює наші уявлення про межі людського. Адаптаційні механізми в космічному просторі реалізуються непередбачувано, порівняно із більш-менш визначеними траєкторіями земної адаптації. Так,

Джастін Сент-П. Уолш (Justin St. P. Walsh) аналізує цю проблему крізь призму концепту загальнолюдської спадщини. Відповідно, «Багато об'єктів, що відправляються в космос (і залишені там або залишені до руйнування після повторного використання), можуть розглядатися просто як інструменти такого роду, які або застаріють, коли технологія прогресує, або які більше не використовуються, тому що вони ламаються. Об'єкти стають сміттям, перешкодами, навіть небезпеками для сьогодення і майбутнього. Дійсно, багато груп, включаючи Центр досліджень космічних технологій Японського агентства аерокосмічних досліджень (JAXA), швейцарську школу Політехнічна федерація Лозанни (Polytechnique Fédérale de Lausanne) і НАСА (NASA), провели значні дослідження щодо активного видалення існуючого космічного сміття» [12, с. 235]. Тому можемо зробити проміжний висновок, що наукові дослідження в галузі природничих, біологічних наук та медицини в космічному просторі набувають відповідної специфіки та значення. Усі ці фактори впливають не тільки на навколишнє середовище, але й на саму природу людини. Логічно, що здійснення прогностичних функцій стосовно найбільш імовірних варіантів розвитку адаптаційних механізмів та узгодження спільної стратегії їхньої регламентації є питанням надзвичайно актуальним.

8. *Ресурсоспроможність космосу.* Дослідження космосу як потенційного джерела необхідних людській цивілізації ресурсів, особливо на тлі катастрофічного наближення їхнього остаточного вичерпання, також є важливою складовою стратегії його освоєння та регламентації свободи людської волі. Адже, як свідчить земна історія людства, у боротьбі за ресурси моральні імперативи не демонструють домінуючих ознак власної категоричності. Відповідно, Гурбахан Сінгх Сахдева (Gurbachan Singh Sachdeva) вважає питання ресурсоспроможності космічного простору одним з основних: «Арена космічного простору схильна до складних військових заходів, є вільним полем для жорсткої економічної конкуренції і наділена багатими природними ресурсами, що пропонують великі комерційні можливості, які вимагають залучення на державному рівні для ефективного моніторингу національних наглядових заходів та загальних принципів для ефективного управління та громадського порядку в космічному просторі» [13, с. 106]. Зважаючи на «успіхи» людства в ірраціональній експлуатації людських ресурсів, проблематика ресурсоспроможності космосу має потенціал вийти на передній фланг проблем забезпечення сталого розвитку людства в масштабах космосу.

Висновки. Отже, до проблеми освоєння космосу прикута пильна увага, без перебільшення, всього людства. Тому проблема напрацювання чіткого й усвідомленого імперативу регламентації людської активності посідає таке важливе місце в міжнародній співпраці та діяльності міжнародних організацій.

Викладені вище проблеми освоєння космічного простору людством в юридичному аспекті передбачають два рівні розв'язання: удосконалення вже існуючої нормативно-правової бази міжнародних документів та проектування регламентації людської активності в подальших викликах освоєння міжзоряного світу. Необхідність юридичного регулювання всіх основних проявів активності в космічному просторі свідчить про зародковий стан відповідних імперативів, які тісно пов'язані з викликами безпеці людства, його цивілізаційним поступом. Але актуальні проблеми, що виникають у ході здійснення цієї діяльності, потребують негайного розв'язання. Демаркація загальнолюдського космічного та націоналізованого повітряного простору, проблема мілітаризації космічної експансії людства, розвиток телекомунікаційних технологій та використання геостационарної орбіти, технологічні, медичні та біологічні дослідження – усі ці напрями діяльності суттєво змінюють перебіг нашої щоденної активності та загальний безпековий статус розвитку земної цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Shemshuchenko Yuriy. Problems of development of international space rights. *Foreign policy and diplomacy: historical and modernized measures*. Issue 1. 2007. Vol. 13, P. 118–122.
2. Szocika Konrad, Tomasz Wójtowicz and Leszek Baranc. War or peace? The possible scenarios of colonising Mars. *Space Policy*. 2017. Vol. 42, Issue 1. P. 31–36. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.spacepol.2017.10.002> (дата звернення: 15.11.2018).
3. Nayak Michael. Fighting a War in Space: The Case for a Space Innovation Force. *Astropolitics, The International Journal of Space Politics & Policy*. 2018. Vol. 16, Issue 2. P. 157–173. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14777622.2018.1486173> (дата звернення: 10.11.2018).
4. Chandrashekar Schandra. Space, War, and Deterrence: A Strategy for India. *Astropolitics, The International Journal of Space Politics & Policy*. 2016. Vol. 14, Issue 2–3. P. 135–157. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14777622.2016.1244747> (дата звернення: 10.11.2018).
5. Sariak George. Between a Rocket and a Hard Place: Military Space Technology and Stability in International Relations. *Astropolitics, The International Journal of Space Politics & Policy*. 2017. Vol. 15, Issue 1. P. 51–64. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14777622.2017.1288509> (дата звернення: 17.11.2018).
6. Gleeson Patrick K. Perspectives on Space Operations. *Astropolitics: The International Journal of Space Politics & Policy*. 2007. Vol. 5, Issue 2, P. 145–172. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14777620701543065> (дата звернення: 1.11.2018).
7. Ide Tobias. Space, Discourse and environmental peacebuilding. *Third World Quarterly*. 2017. Vol. 38, Issue 3. P. 544–562. URL: <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1199261> (дата звернення: 18.11.2018).

8. Krichevsky Sergey. Environmentally friendly aerospace technologies and projects. Methodology, history, prospects. *I Aerospace Sphere Journal*. 2018. No. 3 (96). P. 78–85. URL: <http://dx.doi.org/10.30981/2587-7992-2018-96-3-78-85> (дата звернення: 18.11.2018).
9. Krichevsky Sergey. Environmentally friendly aerospace technologies and projects. Methodology, history, prospects. *I Aerospace Sphere Journal*. 2018. No. 3 (96). P. 78–85. URL: <http://dx.doi.org/10.30981/2587-7992-2018-96-3-78-85> (дата звернення: 5.11.2018).
10. Leib Karl. State Sovereignty in Space: Current Models and Possible Futures. *Astropolitics: The International Journal of Space Politics & Policy*. 2015. Vol. 13, Issue 1. P. 1–24. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14777622.2015.1015112> (дата звернення: 15.11.2018).
11. Nicolas Peter. The changing geopolitics of space activities. *Space Policy*. 2016. Vol. 37, Issue 1. P. 145–153. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.spacepol.2016.11.004> (дата звернення: 14.11.2018).
12. Walsh Justin St. P. Protection of humanity's cultural and historic heritage in space. *Space Policy*. 2012. Vol. 28, Issue 1. P. 234–243. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.spacepol.2012.04.001> (дата звернення: 8.11.2018).
13. Sachdeva Gurbachan Singh. Space Doctrine of India. *Astropolitics: The International Journal of Space Politics & Policy*. 2016. Vol. 14, Issue 2–3. P. 104–119. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14777622.2016.1237211> (дата звернення: 20.11.2018).

Данильян Олег Геннадьевич, доктор філософських наук, професор, завідуючий кафедрою філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, г. Харків, Україна

Дзєбань Александр Петрович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, г. Харків, Україна

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОГО ОСВОЕНИЯ КОСМИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА: ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВОЙ ПОДХОД

В статье анализируется проблема формирования императива экспликации человеческой активности в космическом пространстве. Обосновывается мнение, что нормативно-правовая база регламентации человеческой деятельности в космическом пространстве требует основательной проработки. Основные проблемы, продуцируемые освоением космоса, несут не только потенциальные выгоды, но и глобальные угрозы и риски существованию человеческой цивилизации. Продемонстрировано содержание стратегии по освоению космического про-

странства с учетом неклассической парадигмы философии и эпистемологии, что существенно делегитимизирует содержание современных этико-аксиологических принципов. Поиск стратегий правового обеспечения безопасного развития цивилизации в контексте освоения космоса осуществляется в пределах восьми сформулированных трендов (делimitация космоса, предотвращение милитаризации, экологические проблемы освоения космоса, ресурсные возможности космоса и т.д.).

Ключевые слова: *космическое право, вопросы безопасности, освоение космоса, космический туризм, международный правовой договор, аэрокосмические экологические технологии.*

Danilyan Oleg Gennadiyovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of Philosophy Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Dzoban Olexander Petrovich, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

PROBLEMS OF OUTER SPACE SAFE EXPLORATION: PHILOSOPHICAL AND LEGAL APPROACH

The article analyzes the problem of the formation of the imperative of human activity's explication in outer space. It is asserted that the existing international agreements and legal framework for the regulation of human activities in outer space requires thorough study and close attention from researchers. The main challenges, generated by outer space exploration, bring not only potential benefits but global threats and risks to the existence of human civilization. The enlisted problems in the outer space exploration have two levels of solutions in the legal aspect: improvement of the existing legal framework of international instruments and the design of regulation of human activity in the subsequent challenges of the interstellar world exploration. The need for legal regulation of all major manifestations of activity in outer space indicates the embryonic state of the relevant imperatives, which are closely linked to the challenges to the safety of mankind and its civilization progress. The content of the outer space exploration strategy is demonstrated from the point of non-classical paradigm of philosophy and epistemology, which significantly delegitimizes modern ethical and axiological principles. The search of strategies of legal support of the civilization development in the context of space exploration is carried out according to following formulated trends: the demarcation of nationalized airspace and universal space, the problem of the militarization of the space expansion of mankind, the development of

telecommunication technologies and the use of geostationary orbit, technological, medical and biological research – all these activities significantly change the direction of our daily routines and the overall security status of the earth civilization development.

Keywords: *space law, security issues, space exploration, space tourism, international legal treaty, imperative to overcome the border, aero-space environmental technologies.*

